

χει ούδαμοῦ. Αὐτὸς τὸ δευτερεῦον διαγόημα, ὅτι αὐταὶ δὲν ἀνταποκρίνονται οὐδαμῶς εἰς ὑπάρχοντα ἀντικείμενα, δύναται εἰς ἀναμνηστικὰς καὶ φανταστικὰς εἰκόνας νὰ λείπῃ. Ὡσαύτως δ' ὅτι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἀντιστρόφως ἀντιλήψεις (Wahrnehmung) ως αἰσθηταὶ ἀπάται· ἄρα δύνανται νὰ ὑπάρχωσι πανταχοῦ ποῶτον παράγωγα γνωρίσματα, μέσω τῶν ὅποιων ἀμφότερα τὰ εἶδος τῶν παραστάσεων διακρίνονται κατά τινα οὐχὶ πάντοτε ἀκριβῆ (ὁρθόν) τρόπον (Wundt, αὐτόθι).

Τὸ ὄρθον τῆς αἰτιολογίας τοῦ Wundt τῆς ἑαυτοῦ γνώμης, ἣν καίπερ γενικὸν χαρακτῆρα φέρουσαν ποιεῖται τῷ Wolff ως ὄνομαστὶ αὐτὸν μεμφθέντα (πρᾶλ. Specul. u. Phil. II. S. 146) οὐδεὶς μὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσιν ἡ ὄρθη σχέσις μᾶλλον ὑποδηλοῦται ἢ προσδιορίζεται, μᾶλλον ἔγνοεῖται ἢ ἐκφράζεται· διὸ δὲ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῆς σχέσεως ἀμφοτέρων τῶν εἰρημένων διακεκριμένων περιπτώσεων τῶν παραστάσεων τῆς 1ης κατηγορίας εἶνε μὲν καθ' ἑαυτὸν ἀγαγκαῖος, μάλιστα δὲ διὰ τὸ ἥμετερον πρόβλημα· ὅθεν κάγὼ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰρημένων καλῶ, ἐπειδὴ τὸ δριόν τὸ χωρίζον τὰς παραστάσεις τοῦ α' εἶδους ἀπὸ τῶν τοῦ β' εἶνε ὀδύνατον νὰ προσδιορισθῇ ἀκριβῶς, τὰς παραστάσεις τῆς μὲν 1ης κατηγορίας ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν ἀδιακρίτως ἀντιλήψεις (Perceptionen, Wahrnehmungen) καὶ ἐποπτείας (Anschaauungen)· τῆς δὲ 2ας κατηγορίας ἀπλῶς παραστάσεις· καὶ τῆς 3ης φανταστικὰς παραστάσεις.

III. ΕΝΝΟΙΑ

§ 287—293.

§ 282. Τι εἴνε ἔννοια.

Ως δὲ διὰ τῆς συγθέσεως τῶν αἰσθημάτων γεννᾶται ἡ παραστασίας, οὕτω διὰ τῆς συγθέσεως τῶν κοινῶν γνωρισμάτων τῶν

ψυχολογικῶν παραστάσεων γεννᾶται ἡ ἔννοια· καὶ ὡς παράστασις εἶναι σύνολον αἰσθημάτων ἀνηκόντων εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸν πολυσύνθετον ψυχικὸν συμβεβηκός, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πολυσύνθετον ψυχικὴν κατάστασιν, καὶ ὡς τοιούτων πραγματικήν, ἀντικειμενικὴν ἐνότητα πρὸς ἄλληλα ἔχόντων, οὕτω καὶ ἔννοια εἶναι σύνολον γνωρισμάτων ἀνηκόντων εἰς ἓν καὶ τὸν αὐτὸν καθ' ἕκαστον τρόπον ὑπάρξεως τοῦ εἶναι τῶν παραστάσεων καὶ τὸ ἔαυτῶν πραγματικόν, ἀντικειμενικὸν εἶναι ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον εἶναι τῶν ψυχολογικῶν παραστάσεων ἔχόντων.

"Οθεν πᾶσα παράστασις συγάπτουσα ποικίλον τι εἰς ἔντατον διανόημα εἶναι ἔννοια.

'Ἐν τῇ ἔννοιᾳ οὐ μόνον συνυπάρχουσι διάφορα γνωρίσματα ὡς ἐν τῇ ἐποπτείᾳ, ἀλλὰ καὶ εἶναι συνηγωμένα διὰ τῆς ἀναγκαιότητος τοῦ νοεῖν, οἷς ἐκπηγάζει ἐκ τῆς οὐσιώδους δύμοιότητος αὐτῶν (πρβλ. καὶ Kirchner, Log. S. 107).

§ 223. Πῶς γεννᾶται ἡ ἔννοια.

Τῶν αἰσθητῶν δὲ παραστάσεων, αἴτινες συγχρόνως μετὰ τῆς ἀντιλήψεως ἔξαφανίζονται, ἀπολείπονται ἀναμνηστικαὶ εἰκόνες ἐν τῇ ψυχῇ (Kirchner, Log. S. 108).

Αἱ ἀπολειπόμεναι δὲ αὗται εἰκόνες, ὡς εἰκός, ὑπολείπονται τῆς ἀντιλήψεως κατὰ τὴν σαφήνειαν καὶ τελειότητα (πρβλ. Kirchner, Log. Ερωτ. 44, διότι ἡ περιφερικὴ ἔξωτερικὴ αἰσθησις ἐπαύσατο συνεργαζομένη τῇ ἐσωτερικῇ, εἴτε τὸ ἐπ' αὐτὴν δι' ἐρεθισμοῦ δρῶν ἔξωτερικὸν αἴτιον ἔξελιπε, καὶ κατ' ἀκολουθίαν βαθύηδὸν ἀπομονοῦνται).

Κύριος δὲ μοχλὸς ἐν τῇ ἀπομονώσει ταύτη τῶν παραστάσεων εἶναι ἡ γνῶσις ἡμῶν αὐτῶν ὡς ἀτόμων (§ 111) πρβλ. Fr. Kirchner, Logik. S. 109). Τὴν πραγματικότητα δὲ τῆς ἡμετέρας ἀτομικῆς ὑπάρξεως μεταφέρομεν ἐπὶ τὸ σύνολον προσωπικῶν καὶ ἀπροσώπων ὄντων περὶ ἡμᾶς § 111 (πρβλ. Kirchner, Psycholog. S. 211). Λοιπὸν ἐνῷ αἱ αὗται ἡ δύμοιαι παραστάσεις ἀναφαίνονται ὑπ' ἄλλας περιστάσεις, αἱ δύμάδες παραστάσεων καταντῶσιν εἰς ἔν-

τασιν, ἀλλὰ τὰ ἀντικείμενα στοιχεῖα κωλύουσιν ἄλληλα καὶ ἀπολύόυσιν οὕτως ἐν καθαρότητι· ἡ φαντασία συμπαρατίθησιν αὐτομάτως (αὗτενεργῶς) πλάσματα παραστάσεων.

Ἐν ἀντιθέσε: δὲ πρὸς τοὺς τυχαίους τούτους συνδυασμοὺς συγάπτει αὐτὰ τὸ νοεῖν κατ' ἐσωτερικὴν ἀναγκαιότητα, ώς διευθυνόμενον κατὰ τὸ περιεχόμενον τῶν παραστάσεων (πρᾶλ. Kirchner, Log. S. 109).

Τὸ νοεῖν (ό νοῦς) μεταβάλλει τὸ ἴστορικο-ψυχολογικὸν γενόμενον εἰς λογικὸν προσδιωρισμένον, τὸ τυχαῖον εἰς ἀναγκαῖον, τὸ ἀτομικὸν καὶ ὑποχειμενικὸν εἰς γενικὸν καὶ ἀντικειμενικόν.

Ἡ ἀντικειμενικότης δὲ τοῦ νοεῖν καταφαίνεται ἔτι καὶ ἐκ τοῦ ὅτι φαίνεται εἰσδύμενον εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἃ τε ἀναζητοῦν καὶ συμπαραβάλλον τὰ ἀπαρτίζοντα αὐτὴν γνωρίσματα.

Λοιπὸν ἀπὸ διαφόρων παραστάσεων ἀφαιρεῖται κατὰ πρῶτον τὸ κοινὸν καὶ εἶτα συνδέεται (ἀνάλυσις καὶ σύνθεσις). τὸ προϊὸν δὲ τῆς ἀλληλεπιδράσεως ταύτης τῆς ἀπομονούσης ὥρισμένον περιεχόμενον παραστάσεως ἀπὸ τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ σχέσεων εἶνε ἔννοια (Kirchner, Log. S. 109).

224. Εἰ καὶ ἡ ἔννοια δημιουργεῖται ὑπὸ τοῦ ἐγώ, αὐτὸς ἔξηρται ἐξ αὐτῆς.

Ἄλλὰ καίτοι τὸ ἐγώ εἶνε ὁ κύριος δημιουργὸς τῶν αἰσθημάτων, τῶν ἐξ αὐτῶν ψυχολογικῶν παραστάσεων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἔννοιῶν, καίτοι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἑαυτοῦ ἀτομικῆς ὑπάρξεως ἀποδίδωσι τῷ αἰτίῳ αὐτῶν συνόλῳ φόντι προσωπικῶν καὶ ἀπροσώπων περὶ αὐτὸν ὄντων ὑπαρξίαν καὶ ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα, διότι ἡ ὑπαρξία καὶ ἀντικειμενικὴ πραγματικότης τοῦ συνόλου προσωπικῶν καὶ ἀπροσώπων περὶ τὸ ἐγώ ὄντων εἶνε αὐτόχρημα μεταφορὰ τῆς πραγματικότητος τῆς ἀτομικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως, ὅμως ἐξήρτηται ἐξ αὐτῶν· διότι, ἐνῷ ἐν τοῖς κατωτέροις οὖσι τὸ δριόν μεταξὺ ἀτόμου καὶ γενικοῦ δέει ἀκρότατα, αἰσθάνετοι ἑαυτὸν διτελειότατος ἀνθρωπος παρὰ πᾶσαν αὐτοτέλειαν ἐν τῷ συγαισθάνεσθαι, βούλεσθαι καὶ ἐνεργεῖν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν.

**§ 225. Η ἔννοια λαμβάνεται ἐν διττῇ
σημασίᾳ: εὐρυτέρᾳ, στενωτέρᾳ.**

Λογική παράστασις.

Ψυχολογική παράστασις.

Η ἔννοια δὲ λαμβάνεται ἐν διττῇ σημασίᾳ: ἐν εὐρυτέρᾳ, καὶ ἐν στενωτέρᾳ.

α'. Καὶ ἐν εὐρυτέρῳ μὲν σημασίᾳ ἔννοια καλεῖται ἔκαστον προϊὸν τῆς ἐνεργείας τῆς παραστατικῆς δυνάμεως, δι' ἣς ποικίλον τι θὰ ἐλάμβανεν ἐγότητα.¹ Εν ταύτῃ δὲ τῇ ἔννοίᾳ πᾶσα ἴδια παράστασις εἶνε ἔννοια, διότι περιλαμβάνει ποικίλον τι (πρβλ. Schmid, Lex. d. Kant Philos. S. 98). ἀλλὰ τοιαύτη τις ἔννοια θὰ συγέπιπτε τῇ εἰρημένῃ ψυχολογικῇ παραστάσει καὶ θὰ ἡδύγατο νὰ ὄγομασθῇ λογική παράστασις.

Αἱ δύο δὲ αὗται παραστάσεις διαφέρουσιν ἀλλήλων· διότι ἐν μὲν τῇ ψυχολογικῇ ἔννοίᾳ παράστασις εἶνε, ως εἴρηται, πολυσύνθετος κατάστασις τῆς ψυχῆς, ἡ ὅποια προκύπτει ἐκ τῆς ἀλληλεπιδράσεως μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου (Kirchner, Log. S. 75), ἥτοι εἶνε ἐντύπωσις πολυσυγθέτου ψυχικοῦ συμβεβηκότος· ἐν δὲ τῇ λογικῇ ἔννοίᾳ τούγαντίον ἔννοια σημαίνει αὐτὸν τὸ παραστατόν, ὅπερ ὁποσάκις καὶ ἀν παρασταθῆ εἶνε ἐν καὶ τὸ αὐτό, ἀναλλοίωτον.

*Οθεν ἐν τῷ ἡ ψυχολογικὴ παράστασις ἀλλοιοῦται διηγεικῶς καὶ παρὰ διαφόροις ἀνθρώποις, μάλιστα καὶ παρὰ τῷ αὐτῷ ἀνθρώπῳ, εἶνε κατὰ τόπου, χρόνον, τόνον, ἰσχύν, διάφορος, εἶνε ἡ λογικὴ ὡς τι, ὅπερ εἶνε ἀποκεκλεισμένον χρόνου καὶ τόπου καὶ δλως ἀνεξάρτητον αὐτοῦ τοῦ γνοῦντος ὑποχειμένου (Kirchner. Log. S. 180).

Καὶ ἐν τῇ πρώτῃ μὲν περιπτώσει ἡ ἔννοια εἶνε δεδομένη φυσικὴ καὶ ἡ ἀντικειμενικότης (πραγματικότης) αὐτῆς δὲν χρήζει οὐδεμιᾶς ἀποδείξεως, ἐπειδή, ως εἴρηται (§§ 219—221), δρῶσι συγχρόνως καὶ οἱ τρεῖς συντελεσταί: 1) τὸ ἐρεθίζον αἴτιον, 2) ἡ ἔξωτερικὴ αἴσθησις, 3) ἡ ἐσωτερικὴ αἴσθησις· ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ περιπτώσει ἡ ἔννοια εἶνε πεποιημένη, τεχνητή καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ πραγματικότης αὐτῆς εἶνε ἴδια ἀποδεικτέα.

Καὶ ἡ μὲν ψυχολογικὴ εἶνε ἀναλυτικὴ ὡς σχηματιζόμενη δι' ἔξαρσεως ἔκ τινος δεδομένου ὅμοειδοῦς διαφόρου τοῦ κοινοῦ μετ' ἀποκλεισμοῦ τοῦ διακριτικοῦ· ἡ δὲ λογικὴ συνθετικὴ ὡς σχηματιζόμενη δι' ὄρισμοῦ δεδομένου τινὸς γενικοῦ διά τινος διακριτικοῦ (πρβλ. Lichtenfels. Log. S. 159).

226. Τί καλεῖται ἔννοια ἐν στενωτέρᾳ σημασίᾳ.

Ποῦ ἀναφέρεται ἡ ἔννοια.

Πῶς διακρίνεται ἡ ἔννοια τῆς παραστάσεως.

Πόσα τινὰ κείνται ἐν πάσῃ κρίσει.

Τί κείται ὡς ὑποκείμενον καὶ τί ὡς κατηγορούμενον.

6'. Ἐν στενωτέρᾳ δὲ σημασίᾳ ἔννοια εἶνε ἡ ἀνωτέρω (§ 222) ὄρισθεῖται· εἶνε δὲ διαδρομικὴ (*descursiver Begriff*), παράστασις γενική, ἀφηρημένη (*ἀπεσπασμένη*) ἐκ περισσοτέρων ἐποπτειῶν, καὶ ἀντιτάσσεται εἰς τὴν καθ' ἑκάστην παράστασιν ἡ εἰς τὴν ἐποπτείαν, ἀντίληψιν (σ. 286) (§ 221 ἐν τῷ τέλει).

Ἡ ἔννοια δὲν ἀναφέρεται ἀμέσως ἐπὶ τι ἀντικείμενον, ἀλλὰ μόνον διὰ μέσου τῆς παραστάσεως γνωρίσματός τινος, ὅπερ δύναται νὰ εἴνε κοινὸν ἐν πολλοῖς πράγμασι, τῶν ὅποιων τὴν παράστασιν περιλαμβάνει ὑφ' ἑαυτὴν (πρβλ. Kant. Crit. d. rein. Vern. 39. 93. 377, πρβλ. Schmid. Lex. der Kant, Philos. S. 98-99).

Ἡ ἔννοια δὲν εἶνε ὡς λαμβάνεται συνήθως τελεία, αὐτοτελής παράστασις, ἀλλ' ἡ παράστασις τοῦ κοινοῦ ἐν τινὶ ὅμαδι παραστάσεων· εἶνε οἷονεὶ ἔργον τοῦ ἡμετέρου παριστᾶν, ὅπερ παρέχει εἰς τὸ ὄνομα αὐτῆς κατὰ πρῶτον περιεχόμενον καὶ ζωὴν· λοιπὸν τὸ γενικὸν δὲν δύναται ἀνευ μερικοῦ, ἰδίου, νὰ παρασταθῇ καθαρῶς (Kirchn. Log. S. 110—111). ὅθεν τοῦτο, ὅπερ ἡ λογικὴ ὄνομάζει ἔννοιαν, εἶνε ἰδεῶδες τι· διότι νοοῦμεν αὐτὴν διὰ τοῦ πλάτους αὐτῆς, ἐνῷ ὁ φείλομεν νὰ νοῶμεν αὐτὴν διὰ τοῦ βάθους αὐτῆς· λοιπὸν τὸ πρῶτον, δι' οὗ ἡ ἔννοια διακρίνεται τῆς παραστάσεως αὐτῆς, εἶνε ἡ κοινότης τῶν γνωρισμάτων, τὸ διεύτερον, ὅτι νοεῖται ἐν ταῖς σχέσεσι τῆς περὶ ἣς ὁ λόγος παραστάσεως πρὸς ἄλλας.

Πρὸ πάντων τὸ κύριον μέσον, ἵνα ὑψώνωμεν παράστασίν τινας εἰς ἔννοιαν εἶνε αἱ κρίσεις, τῶν διποίων κοινὸν ὑποκείμενον εἶνε αὐτὴν.

εἴτε ἐκφράζεται· εἴτε δὲν ἐκφράζεται· διότι ἐν πάσῃ κρίσει ἀναφέρω τι περὶ ἀντικειμένου τινός· ἄρα οὕτως εἶναι δεῖδομένα δύο συστατικὰ μέρη: 1) τοῦτο, ὅπερ ἀναφέρω, τὸ κατηγορούμενον, 2) τοῦτο περὶ οὗ καὶ εἰς δὲ ἀναφέρω τοῦτο τὸ «τί», τὸ ὑποκείμενον (πρβλ. Ἀριστοτ. Ἀναλυτικὰ προβλήματα. I. 1) (πρβλ. καὶ Kirchner, Logic. S. 110—111). ἀμφότερα δὲ δέον νὰ εἶναι τι παρὸν εἰς τὸ ἐμὸν συνειδός.

Καὶ ως ὑποκειμένου μὲν παράστασις ἐμφανίζεται ἐκεῖνο, ὅπερ μοὶ εἶναι παρὸν κατὰ πρῶτον, ως κατηγορουμένου δὲ παράστασιν προστίθημι μίαν τινὰ σχέσιν ἥδη πρότερον ἀνειλημμένην εἰς τὸ συνειδός (§§ 130. 116). λοιπὸν εἰς τὴν κρίσιν ἀνήκει ἡ ὑπαρξία ποσοῦ τινος ἔσχημένων παραστάσεων.

227. Τὴν ἔννοιαν τελειοῦ ἡ κρίσις.

Αἱ κατηγορίαι καὶ ἡ γλῶσσα κεῖνται ἐν τῷ ἐγώ πρὸ πάσης αὐτοτελοῦς μορφώσεως ἔννοιας.

Αἱ ιδέαι.

Πρῶτον δὲ ἡ κρίσις τελειοῖ τὴν ἔννοιαν συνάπτουσα τὸ ποικίλον τῶν γνωρισμάτων καὶ τῶν σχέσεων πρὸς τὸ ὄνομα ἢ τὸ σημεῖον· ἀλλὰ πρὸ πάσης αὐτοτελοῦς μορφώσεως ἔννοιας ἀνευρίσκει ἔχαστος ἥδη δύο ἀποτετελεσμένους σωροὺς ἔννοιῶν· ὃ μὲν εἶναι αἱ κατηγορίαι ἐν τῷ ἐγώ συνυπάρχουσαι· ἄρα ἐκ τῶν προτέρων· ἐπειδὴ δὲ ὁ ψυχικὸς μηχανισμὸς τῆς γεννήσεως αὐτῶν διαφεύγει σχεδὸν ὅλως, φαίνεται τὸ τοιοῦτον ὅν τι ἀκατάληπτον, ὑψηλότερον· καὶ ὅντως παροῦσαι πρὸ πάσης ἀντιλήψεως προσάγονται ὡς τέλεια σχήματα εἰς πᾶσαν πεῖραν (§§ 116. 124. 134). τὸν δὲ δεύτερον σωρὸν τῶν ἔννοιῶν προσφέρει ἡ γλῶσσα· ως ὁ μαθηματικὸς κρατεῖ παραστάσεις διὰ γραμματικῶν σημείων, οὕτως ἡ γλῶσσα κρατεῖ ἐν γένει αἰσθήματα καὶ παραστάσεις δι' ὀνομάτων (πρβλ. Kirchner, Log. S. 111.—Hobbes, «Computation der Logic», ch. 2, Καταρ. Παθολογία τῶν νεύρων, B', 114—6).

Αἱ γενικαὶ δὲ ἔννοιαι δὲν εἶναι ἰδιαίτεραι κλάσεις παραστάσεων, ἀλλὰ μόνον λογικὰ ἰδεώδη· τοῦτο δὲ προήσθετο καὶ ὁ Berkeley διαμφισσητῶν τὰς ἀφηρημένας ἰδέας (πρβλ. Chr. A. Thilo, Gesch. d. Philos. § 26. S. 99).

IV. Ιδέαι.

Είρηται ἐν §§ 116. 134. 135, ὅτι τὸ ἔγώ κέκτηται ἀρχέτυπα, ὃφελον πάγει τὰ παρπολικά σύνολα τρόπων ὑπάρξεως τοῦ οὐκεγώ· τὰ ἀρχέτυπα δὲ ταῦτα καλῶ κυρίως ιδέας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Γρῶσις τοῦ οὐκεγώ διὰ τῶν γνωστικῶν μέσων, ὑποκειμενικῶν τε καὶ ἀντικειμενικῶν

228. Τὸ ἔγώ κέκτηται τὴν δύναμιν τοῦ ἀναπαράγειν ἀκαταλήπτως ἐν ἑαυτῷ τὸ οὐκεγώ.

Ἡ ἀντικειμενικὴ πραγματικότης γνωρίζεται τῷ ἔγώ διὰ τῶν μεταμεμορφωμένων ποιοτήτων.

Τὸ ἔγώ δὲ κέκτηται τὴν δύναμιν τοῦ ἀναπαράγειν ἀκαταλήπτως καὶ δὴ ἀνερμηνεύτως ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα ή τὴν ὑπάρξιν.

Ἡ ἀντικειμενικὴ δὲ πραγματικότης γνωρίζεται τῷ ἔγώ διὰ τῶν ποιοτήτων καὶ τῶν ἴδιοτήτων, ἐξῶν τὰ αἰσθήματα, ἐξῶν αἱ ἐποκτεῖται, ἀντιλήψεις, ἐξῶν αἱ ψυχολογικαὶ παραστάσεις, ἐξῶν αἱ λογικαὶ παραστάσεις, ἐξῶν αἱ ἔννοιαι, ἐξῶν αἱ ιδέαι.

Τὸ ἔγώ, τὸ νοοῦν ὑποκείμενον, ὁμολογουμένως κέκτηται τὸ οὐκεγώ, τὸ νοούμενον ἀντικείμενον, ἐν αἰσθήμασι, παραστάσεσιν, ἔννοιαις, ιδέαις. Διὸ ὅπου αἴσθημα καὶ οὐκεγώ, ὅπου παράστασις καὶ οὐκεγώ, ὅπου ἔννοιαι καὶ γενικαὶ καὶ ἀφηρημέναι καὶ οὐκεγώ, εἰ καὶ μὴ αὐθύπαρχτον. «πᾶν δ' ὅ, τι συναντῶμεν ἐν ταῖς παραστάσεσι, λέγει ὁ Wundt (Vorles. S. 127) πρέπει ἀπαξὶ νὰ ἔχῃ λάβει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐξ αἰσθημάτων τῶν αἰσθήσεων· πᾶσα δ' ὑψηλοτέρα πνευματικὴ ἐνέργεια ἐρείδεται ἐπὶ τῶν παραστάσεων.» (πρβλ. καὶ Herm. Wolff Specul. u. Philos. Bnd. II. S. 145—6. 218—9. Alb. Lange παρὰ Karl Grün, Die Philosophie in der Gegenwart. S. 202 πρβλ. καὶ Grün αὐτοθι. Josef. Müller, Syst. der Philos. S. 61.

229. Τὸ ἐγώ γνωρίζον τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ, τὰς
ἀντιλήψεις, ἐποπτείας, γνωρίζει τὰς παρα-
στάσεις τοῦ οὐκεγώ· γνωρίζον δὲ τὰς
παραστάσεις τοῦ οὐκεδώ γνωρίζει
αὐτὸ τοῦτο.

Τί γνωρίζει τὸ ἐγώ κατὰ πρῶτον.

Πῶς γνωρίζει τὰ πραγματικὰ πράγματα.

Ο δυασμὸς τοῦ οὐκεγώ φαινομενικός.

Η σχέσις μεταξύ οὐσίας καὶ ποιότητος ἔξωτερική.

Κατὰ ταῦτα τὸ ἐγώ γνωρίζον τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ, γνωρίζει τὰς παραστάσεις τοῦ οὐκεγώ, γνωρίζον δὲ τὰς παραστάσεις τοῦ οὐκεγώ, γνωρίζειν αὐτὸ τοῦτο (§ 127) (πρβλ. Herm. Wolff, Specul. u. Philos. II. S. 212—215). Διότι ἡ παράστασις εἶνε τοῦ ἐγώ μόνον καθ' ὅσον κεῖται ἐν αὐτῷ· ἄλλως εἶνε τοῦ οὐκεγώ· ως ἀποτέλεσμα αὐτοῦ, ως ἀνταύγεια αὐτοῦ, ως συμβολίζον αὐτὸ (πρβλ. Helmholtz, Vorträge, 1876. I. S. 49).

Ωστε τὸ ἐγώ γνωρίζει κατὰ πρῶτον μόνον τὰς παραστάσεις αὐτοῦ, τὰ πραγματικὰ πράγματα γνωρίζει μένον ἐν τῇ παραστάσει αὐτῶν (πρβλ. Kirchner, Met. 1880. S. 41) ἀναλύον αὐτήν· ἀναλύον δὲ τὸ ἐγώ· τὴν παράστασιν αὐτοῦ ἀναλύει τὴν ἀντίληψιν· ἀναλύον δὲ τὴν ἀντίληψιν ἀναλύει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συνείδησιν· ἀναλύον δὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συνείδησιν ἀναλύει τὸ ἔκτος αὐτοῦ κείμενον· δῆ, τὸ οὐκεγώ (§ 119).

Διὰ τοῦ μέσου δὲ τούτου καθίπταται δυνατὸν τῷ ἐγώ νὰ ἔξιχνιάσῃ τὴν φύσιν καὶ οὐσίαν τοῦ οὐκεγώ καὶ οὕτω νὰ ἀναχθῇ εἰς τὴν ἔννοιαν, δῆτι ἐν αὐτῷ κεῖται διπλοῦν τι: ἡ ἐνότης τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ ἡ πολλότης τῶν ποιοτήτων αὐτοῦ (Kirch. Met. S. 102), καὶ δῆτι τὸ μὲν ίον ἀποτελεῖ τὸ νοούμενον, τὸ δὲ θον τὸ φαινόμενον (Wolff, Specul. u. Philos. II. S. 85—6).

Ο ἐνταῦθα δὲ ἐμφανίζόμενος δυασμὸς τοῦ οὐκεγώ εἶναι φαινομενικός· διότι αἱ ποιότητες εἶνε μὲν διαθέσεις τοῦ ἐγώ, ἀλλ' ἀπεικονίζουσι τὸ οὐκεγώ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ διάθεσις ως προϊόν τῆς ἐνεργείας τοῦ οὐκεγώ, ως ἀποτέλεσμα τοῦ οὐκεγώ, δὲν ἔχει πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ οὐδεμίαν ἐσωτερικὴν σχέσιν· ἡ σχέσις ἡ με-

ταξὶ οὐκεγώ καὶ ποιότητος τοῦ ἐγὼ εἶνε ὅλως ἔξωτερική· καὶ ὡς
ὅταν ἀρθῇ ἢ εἰκών, τὸ ἀποτύπωμα, δὲν συναίρεται καὶ τὸ ἀπο-
τυπῶσαν καὶ δὲν ἔξαφανίζεται τὸ ὅν τοῦτο, οὗτο καὶ ὅταν διὰ τῆς
ἐπινοίας ἀρθῇ ἢ ποιότης δὲν αἴρεται ἢ οὔσια.

Διότι, εἰ ἡ ποιότης εἶχεν ἔσωτερικὴν σχέσιν πρὸς τὸ οὐκεγώ,
τοιαύτην, οἷαν τὸ συστατικὸν πρὸς τὸ ὅλον, ἀναμφισβητήτως, αἱ-
ρομένης ταύτης, θὰ συνήρετο καὶ αὐτό· διότι τί θὰ ἡδύνατο νὰ εἶνε
τὸ ὅλον, ὅταν ἀποχωρισθῶσι πάντα τὰ καθ' ἕκαστον αὐτοῦ μέρη
τὰ συγιστῶντα αὐτό; καὶ λοιπόν, εἰ ὅντως τὸ ὑποκείμενον ἦτο
τὸ σκοτεινὸν σύνολον συμπασῶν τῶν ποιοτήτων, δὲν θὰ ἔμενεν
ὑπόλοιπον· ἀλλ' αἱ ποιότητες εἶνε, ώς εἴρηται, εἰκόνες, ἀποτυ-
πώματα, σημεῖα συμβολίζοντα τὸ οὐκεγώ καὶ ἐπομένως, καὶ ἐὰν
ἀρθῶσιν ὡς τοιαῦται, αὐτὸ μένει ἀναλλοίωτον.

'Αλλὰ τὸ ἐγὼ θεωρεῖ τὸ οὐκεγώ τοιοῦτον ἦτοι διπλοῦν ἔνεκα
τῆς χρήσεως τοῦ νοῦ καὶ τῆς γλώσσης· διότι δὲν δύναται νὰ νοῇ
αὐτὸ ἄλλως· διότι πανταχοῦ τὸ νοεῖν αὐτοῦ εἶνε συνδεδεμένον πρὸς
τὰς ἐννοίας ταύτας: οὔσιαν καὶ ποιότητας, αἵτινες εἶνε συμπεφυ-
κυῖαι αὐτῷ ἀρχικῶς.

Πᾶν δ' ὃ, τι ἄρα τὸ ἐγὼ γνωρίζει εἶνε μόνον ποιότητες ἦτοι ἴδια
αὐτοῦ αἰσθήματα, παραστάσεις (πρβλ. Wundt, Grundzüge der
physiol. Psychologie. Bd. II. S. 1, πρβλ. Wolff. ἐνθ' ἀν. II.
S. 192). 'Αλλὰ διὰ τούτων τὸ οὐκεγώ καθίσταται τῷ ἐγὼ γνω-
ριστὸν (Wolff Specul. und Philos. Bd. II. S. 218).

230. Τὸ ἐγὼ ἔξετάζον τὰς ἐν αὐτῷ παραστάσεις παρατηρεῖ, ὅτι ἔξ αὐτῶν τινὲς μὲν κεῖνται ἔκτὸς αὐτοῦ, τινὲς δὲν ἐν αὐτῷ.

Δυσγέρεια πρὸς διάκρισιν τῶν πρώτων ἀπὸ τῶν δευτέρων.
'Ο ἴδιανισμὸς συγχέει ἀμφοτέρας.

Τὸ ἐγὼ ἔξετάζον τὰς ἐν αὐτῷ παραστάσεις παρατηρεῖ, ὅτι ἔξ
αὐτῶν τινὲς μὲν κεῖνται, εύρεσκονται, ἔκτὸς αὐτοῦ, τινὲς δὲ ἐντὸς
αὐτοῦ.

'Επειδὴ δὲ καὶ αἱ ἔκτὸς αὐτοῦ κεῖνται ώς παραστάσεις ἐντὸς

αὐτοῦ (πρβλ. Josef Hillebrand, *Philosophie des Geistes*. I. Abth. S. 145—6), γεννᾶται δυσχέρεια περὶ τὴν διάκρισιν αὐτῶν. Ἡ διάκρισις δὲ παραστάσεως παρόντος τοῦ παρισταμένου ἀντικειμένου καὶ παραστάσεως ἀπόντος θεωρεῖται ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας δυσχερεστάτη (πρβλ. Herm. Wolff, *Specul. u. Philosophie*, II. S. 141). Ὁ ἴδαις μὸς συγχέει παραδόξως ἀμφοτέρας· διὸ δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ὁ ἴδαις μὸς πηγάζει ἐκ τῆς συγχύσεως ταύτης.

Οἱ H. Wolff πρὸς διάκρισιν αὐτῶν μεταχειρίζεται, ώς ἐν § 221 εἶδομεν διάφορον δι’ ἔκδοσην ἵδειν ὄρον· διὸ καλεῖ τὰς μὲν πρώτας ἀντιλήψεις (*Wahrnehmungen*), τὰς δὲ δευτέρας παραστάσεις (*Vorstellungen*). Ἐπειδὴ δ’ δμως ἅμα αἰσθημα καὶ παράστασις, ὁ ὄρος παράστασις εἶναι γενικὸς (πρβλ. Zimmermann, *Philos. Propäd.* § 53 πρβλ. καὶ Hartsen, *Untersuchungen über Psychol.* S. 31), περιλαμβάνων, ώς ἐν § 211 εἴρηται, πᾶν δι’ ὄνομαζομεν αἰσθημα, ἀντίληψιν, ἐποπτείαν, ἔννοιαν, διάνοιαν καὶ ἰδέαν ἥτοι πᾶν τὸ περιεχόμενον τοῦ αὐτοσυνειδότος· μόνον ἐὰν ἡ γενικὴ ἔννοια τῆς παραστάσεως περιορισθῇ (πρβλ. Helmholtz, *Physiologische Optik*, p. 435) θὰ ἡδύνατο γὰρ ἔχῃ ὄρθως ἡ τοῦ Wolff γνώμη, καθ’ ἡν διὰ 219—221 ἀγεπτύξαμεν.

231. Διάκρισις τῆς διφυοῦς παραστάσεως καὶ δὴ λύσις τῆς δυσχερείας.

Ἡ διάκρισις δὲ τῆς διφυοῦς ταύτης παραστάσεως μοὶ φαίνεται, ὅτι δὲν εἶνε τοσοῦτον δυσχερῆς ὅσον ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ὑποτίθεται. Διότι ἡ μὲν παράστασις, τῆς ὁποίας τὸ παριστάμενον ἀντικείμενον ἀπεστι (πρβλ. Herm. Wolff, *Specul. u. Philos.* II. S. 141—145) κεῖται μόνον ἀπαξὶ καὶ ἐν τῷ νῷ, ἐν τῇ ἐτωτερικῇ αἰσθήσει· ἡ δὲ παράστασις, τῆς ὁποίας τὸ παριστάμενον πάρεστι (Wolff, αὐτέθι: 141—145) κεῖται συγχρόνως δις ἐν τε τῷ νῷ ἐν τε τῇ αἰσθήσει, ἐν τῇ αἰσθητηρίᾳ συσκευῇ, ἐν τῷ μεταπεπλασμένῳ περιφερικῷ πέρατι τοῦ αἰσθητηρίου κεντρομόλου νεύρου (§ 218). Ἡ αἰσθητήριος συσκευὴ εἶναι προβολὴ τοῦ ἐγκεφάλου, ώς τοιαύτη δὲ ὁμοούσιος αὐτῷ (§§ 79. 80. 86. 87. 264—265). διὸ ἡ ἀντίληψις τοῦ εἰδικοῦ αἰσθήματος τοῦ ἐμποιευμένου ὑπὸ τοῦ ἐρε-

θισμοῦ τοῦ αἰτίου τοῦ ἔκτὸς τοῦ ἐγὼ ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ κειμένου (Wolff αὐτόθι, S. 144) συμβαίνει κατὰ πρῶτον αὐτόθι καὶ οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τοῦ ἐμπειρικοῦ ἐγὼ εἴτα μετάγεται εἰς τὸ κεντρικὸν νευρικὸν σύστημα, ἔνθα συμβαίνει δευτέρα ἀντίληψις γενικὴ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος καὶ οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τοῦ καθαροῦ ἐγὼ, ἐν τῷ ὅποιῳ, τὰ ἐμπειρικὰ ἐγὼ, τὰ καθ' ἔκαστον ἐγὼ, ἔχουσι τὴν ἑαυτῶν ἐνότητα· διὸ δύναται τις εἰπεῖν μετὰ τοῦ Hillebrand (Philosophie des Geistes, I. Abth. S. 156), ὅτι ἡ ψυχὴ ὁρᾷ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, ἀκούει ἐν τῷ ὠτὶ, αἰσθάνεται ἐν τῇ ἀφῇ (§ 87).

'Αμφιβολία, νομίζω, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ περὶ τοῦ ὅτι τὸ ἐν τῷ νῷ εἰδικὸν αἰσθημα πηγάζει ἐκ τοῦ ἐν τῇ αἰσθήσει ὑπάρχοντος τοιούτου καὶ οὐχὶ τὸ ἐν τῇ αἰσθήσει ἐκ τοῦ ἐν τῷ νῷ (πρᾶλ. Joseph Hillebrand, ἐνθ' ἀγ. S. 146—7. 153—155).

"Οτι δὲ ἐν τοις περιπτώσεσι συμβαίνει καὶ τοῦτο εἶνε γεγονός ἀναμφισβῆτον (§ 218). τὸν λόγον δ' αὐτοῦ ὀψόμεθα ἐν οἰκείῳ τόπῳ (§§ 290—308).

232. Λί γιμέτεραι παραστάσεις δύνανται νὰ κεῖνται εἴτε ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν εἴτε ἐν τῷ νῷ.

Τί παραταρητέον περὶ ἀμφοτέρων.

Κόσμος ἔξωτερικός.

Κόσμος ἕσωτερικός.

Κατὰ ταῦτα αἱ γιμέτεραι παραστάσεις δύνανται νὰ κεῖνται εἴτε ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν εἴτε ἐν τῷ νῷ. Καὶ αἱ μὲν καὶ εἶνε καὶ λέγονται ἔξωτερικαί, αἱ δὲ καὶ εἶνε καὶ λέγονται ἕσωτερικαί.

Αἱ ἕσωτερικαὶ δὲ παραστάσεις διαιροῦνται χυρίως εἰς δύο κατηγορίας: α') εἰς ἔκεινας, αἵτινες εἶνε ἀποτελέσματα τῶν ἐν ταῖς αἰσθήσεσι παρισταμένων καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἔκτὸς αὐτῶν κειμένων· β') εἰς ἔκεινας αἵτινες εἶνε ἀποτελέσματα τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν.

Καὶ ἔκειναι μὲν ὡς ἀποτελέσματα αὐτῶν εἶνε τροποποιήσεις τοῦ ἐγὼ ἐμποιούμεναι ὑπὸ ἔκεινων· αὗται δ' ὡς ἀποτελέσματα τῶν

ἀποτελεσμάτων εἶνε τροποποιήσεις τοῦ ἐγώ ἐμποιούμεναι ὑπὸ τούτων. Καὶ αἱ μὲν καὶ αἱ δὲ εἶνε τροποποιήσεις τοῦ ἐγώ, ἀλλ' αἱ μὲν ἄμεσοι, αἱ δὲ ἔμμεσοι.

Καὶ αἱ μὲν παριστῶσιν, ἔξεικονίζουσι, συμβολίζουσι τὸ οὐκεγώ καὶ εἶνε ἔμμορφα αἰσθήματα, αἱ δὲ παριστῶσιν, ἔξεικονίζουσι, κατοπτρίζουσι τὴν κατάστασιν τοῦ ἐγώ καὶ εἶνε ἔμμορφα σύναισθήματα (πρᾶλ. καὶ Wundt, Vorlesungen, N. 17. Mellin, ἐνθ' ἀν. II. I. S. 283—4). Καὶ αἱ μὲν ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν οὖσαι παριστανται ἐν τῷ χώρῳ ἐν ὥρισμένῃ θέσει, καὶ ὡς ἐμπεπηγυῖαι ἐν αὐτῇ, αἱ δὲ ἐν τῷ νῷ μεταφέρονται πανταχοῦ.

Καὶ αἱ μὲν καὶ αἱ δὲ παρακολουθοῦσι ταῖς ἐξ ὧν πηγάζουσι συμμορφούμεναι πρὸς αὐτάς, ἵνα τηρηθῇ ἡ δυνατὴ ἀρμονία μεταξὺ αὐτῶν: πρωτοτίπου καὶ ἀντιτίπου, εἰκόνος, αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος (§§ 126—128).

Καὶ αἱ μὲν εἰσωτερικαὶ καὶ αἱ τῆς 1ης καὶ αἱ τῆς 2ας κατηγορίας ἐκλείποντος τοῦ ἐγώ συνεχλείπουσι, τῶν δὲ ἐξωτερικῶν συνεκλείπει μόνον τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπερ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐγώ, ἡ δὲ βάσις αὐτῶν οὕ.

Καὶ τὰς μὲν κειμένας ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ ἐγώ καλεῖ ἐξωτερικὰς καὶ κόσμου ἐξωτερικόν, τὰς δὲ κειμένας ἐν αὐτῷ ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν καλεῖ ἐσωτερικὰς καὶ κόσμου ἐσωτερικόν, κόσμον ἴδαινικόν.

233. Τί εἶνε τὰ πράγματα καθ' ἑαυτὰ καὶ ἐὰν τὸ ἐγώ δύναται νὰ γνωρίσῃ αὐτά.

Τὸ ἐγώ δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτό οὔτε δι' αἰσθητικότητος οὔτε διὰ νοῦ.

Ο δὲ ἐξωτερικός κόσμος εἶνε τὰ πράγματα καθ' ἑαυτὰ ἡλλοιωμένα, τετροποιημένα ὑπὸ τοῦ ἐγώ· διότι τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ ἑαυτὸ ἄλλως τῷ ἐγώ ἢ οὕτω. Γνωρίζει δ' ἑαυτὸ ὡς τι, ὅπερ διατίθεσι τὸ ἐγώ, ὅπερ οὕτω παράγει τὴν παράστασιν αὐτοῦ.

Ορθῶς δὲ τοῦτο τὸ «τί» μένει τῷ ἐγὼ ὅλως ἀποκεκρυμμένον τῇ κυρίως εἶναι· διότι τὸ ἐγὼ καταγίγνεται μόνον περὶ τοῦτο, ὅπερ προέπταται αὐτῷ, φαινόμενον.

Τὸ φαινόμενον δὲ τοῦτο δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ τὸ ἐγὼ οὔτε δι' αἰσθητικότητος, διότι ἡ αἰσθητικότης δεικνύει αὐτῷ μόνον ἀναφοράς, οὔτε διὰ νοῦ, διότι ὁ νοῦς κατέργάζεται μόνον τὰς παραστάσεις αὐτοῦ (§ 331) (πρβλ. Werdermann, Kurze Darstellung der Philosophie, S. 3, 143—144).

234. Τὸ ποδγυα καθ' ἑαυτὸ ἄγνωστον παρίσταται ως ἡ ἄγνωστος ποσότης χ ἐν τῇ μαθηματικῇ.

Τὸ παρατηρητέον περὶ τῶν δύο τούτων ἀγνώστων χ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς μαθηματικῆς.

Τὸ ἄγνωστον δὲ τοῦτο «τί» εἶναι ως ἡ ἄγνωστος ποσότης χ ἐν τῇ μαθηματικῇ· τὸ ἄγνωστον δὲ τοῦτο χ ἐν μὲν τῇ μαθηματικῇ ἀποδεικνύεται, ἐν δὲ τῇ φιλοσοφίᾳ οὔ.

'Αλλ' ως ἐν τῇ μαθηματικῇ τὸ ἄγνωστον τοῦτο χ θὰ ὑπῆρχεν ἀναμφιβόλως καὶ εἰ μὴ ἀπεδεικνύετο, οὕτω καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ περὶ μὴ ἀποδεικνύμενον ἀναμφιβόλως ὑπάρχει. Η ὑπαρξίας αὐτοῦ εἶναι ἐπιβεβλημένη τῷ νοεῖν τοῦ ἐγώ. Διὸ τὸ ἐγὼ ἀναγκαζόμενον ὑπὸ τῆς ἀναλλοιώτου ἰδιότητος τοῦ ἑαυτοῦ νοεῖν τίθησι τοῖς φαινομένοις ὑποκείμενα, ἐν οἷς αὐτὰ ἐμπεπήγασιν, οὐσίας, ἐξ ὧν αὐτὰ προέρχονται. 'Επειδὴ δ' αὗται αἱ οὐσίαι δὲν γιγνώσκονται ἀλλ' ὑποτίθενται μόνον σημειοῦνται διὰ τοῦ ὀνόματος νοούμενα (§ 193.)

Τὸ νοούμενον βεβαίως εἶναι ὅντως οὐσία, ἀλλ' ως μὴ γιγνώσκομένη ἀλλ' ὑποτίθεμένη δὲν ἐπιτρέπεται μεταφυσικῶς νὰ ἀναγνωρισθῇ ως τοιαύτη. Εἰ τὸ νοούμενον τοῦτο ἀνεγνωρίζετο ως οὐσία, ἡ ἡμετέρα ἐποπτεία θὰ εἴξετείνετο δι' αὐτοῦ εἰς τὴν πραγματικότητα. Διὸ τὸ νοούμενον χρησιμεύει μόνον ως ἀπλὴ τις μεθοριακὴ ἔννοια, ὑφ' ἧς περιορίζεται μόνον ἡ ἀντιποίησις τῆς αἰσθητικότητος, ὅτι μόνον τὸ αἰσθητὸν φαινόμενον θὰ ἦτο τὸ πᾶν.